IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

BOLALARDA OG‘IZ BO‘SHLIG‘I GIGIYENIK XULQ-ATVORINING BARQARORLIGI VA TISH KARIESI XAVFI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNI BAHOLASH

Yakubova Nilufar Botirxonovna
Toshkent Davlat
Tibbiyot Universiteti Stomatologiya
Klinik ordinatori 2-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23339399

Annotatsiya. Maqolada bolalarda og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga oid xulq-atvorning vaqt davomida barqaror saqlanishi va tish kariesi rivojlanish xavfi o‘rtasidagi bog‘liqlik mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar tahlili asosida ko‘rib chiqilgan. Gigiyenik odatning muntazamligi, uning oilaviy muhit bilan aloqasi hamda odat shakllanishining psixologik mexanizmlari tahlil qilingan. Gigiyenik xulq-atvorning beqarorligi kariesogen omillar ta’sirini kuchaytiruvchi mustaqil xavf omili sifatida qaralishi lozimligi asoslangan.
Kalit so‘zlar: tish kariesi, og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi, gigiyenik xulq-atvor, odat barqarorligi, bolalar stomatologiyasi, profilaktika.

Аннотация. В статье на основе анализа отечественной и зарубежной научной литературы рассмотрена взаимосвязь между устойчивостью гигиенического поведения полости рта у детей и риском развития кариеса зубов. Проанализированы регулярность гигиенической привычки, её связь с семейной средой и психологические механизмы формирования привычки. Обосновано рассмотрение нестабильности гигиенического поведения как самостоятельного фактора риска, усиливающего действие кариесогенных факторов.
Ключевые слова: кариес зубов, гигиена полости рта, гигиеническое поведение, устойчивость привычки, детская стоматология, профилактика.

Abstract. Based on a review of national and international scientific literature, the article examines the relationship between the stability of oral hygiene behaviour in children and the risk of dental caries. The regularity of the hygiene habit, its connection with the family environment and the psychological mechanisms of habit formation are analysed. It is argued that instability of hygiene behaviour should be regarded as an independent risk factor that amplifies the effect of cariogenic factors.
Keywords: dental caries, oral hygiene, hygiene behaviour, habit stability, paediatric dentistry, prevention.

KIRISH

Tish kariesi bolalik davrida eng keng tarqalgan surunkali kasalliklardan biri bo‘lib, u nafaqat stomatologik, balki umumiy sog‘liqni saqlash muammosi sifatida e’tirof etiladi. Og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari dunyo aholisining katta qismiga ta’sir ko‘rsatishi, ularning yuki ijtimoiy-

iqtisodiy tengsizlik bilan chambarchas bog‘liqligi va bu kasalliklarning ko‘p hollarda oldini olish mumkinligi xalqaro tadqiqotlarda qayd etilgan [1]. O‘zbekistonda aholi salomatligini muhofaza qilish va kasalliklarning oldini olishga qaratilgan tizimli islohotlar davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan bo‘lib, profilaktik tibbiyotni rivojlantirish strategik vazifa sifatida ko‘rsatilgan [2]. Bolalar stomatologiyasida profilaktikaning asosiy tayanchi kundalik og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi hisoblanadi. Biroq klinik amaliyotda ko‘pincha bolaning tish tozalash chastotasi haqida so‘raladi, xolos, bu xulq-atvorning qanchalik barqarorligi, ya’ni haftalar, oylar va yillar davomida o‘zgarmasdan saqlanishi esa yetarlicha baholanmaydi. Tish tozalash chastotasi bilan karies paydo bo‘lishi o‘rtasidagi bog‘liqlik meta-tahlil darajasida tasdiqlangan bo‘lsa-da [3], bir martalik so‘rov orqali olingan ma’lumot bolaning haqiqiy gigiyenik odatini to‘liq aks ettirmaydi. Shu sababli gigiyenik xulq-atvor barqarorligini mustaqil ko‘rsatkich sifatida tahlil qilish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi ilmiy adabiyotlar tahlili asosida bolalarda og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenik xulq-atvorining barqarorligi va tish kariesi xavfi o‘rtasidagi bog‘liqlikni nazariy jihatdan baholash hamda klinik amaliyot uchun xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda hech qanday klinik sinov, kuzatuv yoki so‘rovnoma o‘tkazilmagan. Asosiy usul sifatida ilmiy adabiyotlarni tizimli ko‘rib chiqish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va mantiqiy sintez usullaridan foydalanildi. Manbalar PubMed, Cochrane Library, eLIBRARY.RU va Google Scholar elektron bazalaridan, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasidan saralab olindi. Qidiruvda «toothbrushing habit», «oral hygiene behaviour», «dental caries risk», «гигиена полости рта у детей», «og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi» kabi kalit so‘zlar qo‘llanildi. Tahlilga bolalarda gigiyenik odat, karies etiologiyasi va oilaviy omillarga bag‘ishlangan ishlar kiritildi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy kariesologiyada karies biofilm vositachiligidagi, shakar iste’moli bilan boshqariladigan, ko‘p omilli va dinamik kasallik sifatida talqin qilinadi, uning rivojlanishi esa emal yuzasida demineralizatsiya va remineralizatsiya jarayonlari o‘rtasidagi muvozanatning uzoq muddatli buzilishi natijasida yuzaga keladi [6]. Bu yondashuv gigiyenik xulq-atvorni bir martalik harakat emas, balki uzluksiz ta’sir etuvchi omil sifatida ko‘rishni talab etadi. Tish tozalash chastotasi bo‘yicha o‘tkazilgan meta-tahlil kam tish tozalaydigan shaxslarda kariesning paydo bo‘lishi va o‘sishi muntazam tozalaydiganlarga nisbatan yuqoriroq ekanligini ko‘rsatgan [3], biroq bu ishlarda chastota asosan bir nuqtadagi ko‘rsatkich sifatida qayd etilgan. R. Aunger tish tozalashni avtomatlashgan kundalik tartib sifatida tavsiflab, bu xulq-atvor uyqudan turish yoki yotishdan oldingi tartib kabi vaziyat signallari bilan mustahkam bog‘langan holda saqlanishini, odatiy muhit o‘zgarganda esa oson uzilishini ta’kidlaydi [4]. Shunga o‘xshash qarash psixologiya fanida ham bayon etilgan bo‘lib, W. Wood va D. Neal odatlarni maqsadlardan mustaqil ravishda kontekst signallari orqali faollashuvchi xulq-atvor shakli sifatida izohlaydi [10]. Oilaviy muhitning bolalar og‘iz salomatligiga ta’siriga bag‘ishlangan tizimli sharhda ota-onalarning bilimi, munosabati va shaxsiy gigiyenik xulqi bolaning og‘iz bo‘shlig‘i holatini belgilovchi muhim omillar ekanligi ko‘rsatilgan [8]. Rus mualliflari profilaktik choralar, xususan, ftorli tish pastalarini qo‘llash samaradorligi ularning muntazamligiga bevosita bog‘liqligini qayd etadi [5], V.K. Leont’ev va

L.P. Kiselnikova esa vaqtinchalik tishlar emalining tuzilish xususiyatlari tufayli bolalarda karies jarayoni tezroq rivojlanishini ta’kidlaydi [7].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil qilingan manbalarni umumlashtirish natijasida gigiyenik xulq-atvor barqarorligini tish tozalash chastotasidan farqli, alohida o‘rganilishi lozim bo‘lgan tushuncha sifatida ko‘rib chiqish zarurligi aniqlandi. Shaxsiy tahlilimizga ko‘ra, barqarorlik kamida uchta tarkibiy qismdan iborat: birinchisi, vaqt bo‘yicha muntazamlik, ya’ni gigiyenik muolaja kunlar va haftalar davomida uzilishlarsiz bajarilishi; ikkinchisi, kontekstdan mustaqillik, ya’ni bolaning gigiyena tartibi dam olish kunlari, ta’til, kasallik yoki sayohat paytida ham saqlanib qolishi; uchinchisi, bajarish sifatining doimiyligi, ya’ni har bir tozalashda davomiylik va texnikaning nisbatan bir xil darajada bo‘lishi. Karies demineralizatsiya va remineralizatsiya muvozanatiga asoslangan dinamik jarayon ekanligini hisobga olsak [6], gigiyenadagi har bir uzoq uzilish biofilmning yetilishi va kislotali hujum davrlarining cho‘zilishi uchun sharoit yaratadi. Shu nuqtai nazardan, o‘rtacha, ammo uzluksiz gigiyena goh juda faol, goh umuman bajarilmaydigan notekis gigiyenaga qaraganda samaraliroq profilaktik ta’sir ko‘rsatadi, degan nazariy xulosaga kelish mumkin.

Ikkinchi muhim jihat shundaki, bolalarda gigiyenik xulq-atvor hali to‘liq avtomatlashmagan va tashqi kontekstga kuchli bog‘liq bo‘ladi. Odatning kontekst signallari orqali saqlanishi haqidagi ma’lumotlar [4; 10] bolaning tish tozalashi oilaviy kundalik tartibga qanchalik chuqur singdirilgan bo‘lsa, u shunchalik barqaror bo‘lishini ko‘rsatadi. Oilaviy muhit omillari [8] bilan birgalikda ko‘rib chiqilganda, barqarorlikning asosiy manbai bolaning shaxsiy motivatsiyasi emas, balki oilaning tuzilgan tartibi ekanligi ma’lum bo‘ladi. Bu holat klinik amaliyot uchun muhim ahamiyatga ega: stomatolog bolaga tish tozalashni o‘rgatish bilan cheklanmasdan, ota-onalar bilan gigiyena uchun aniq va o‘zgarmas vaqt belgilash masalasini muhokama qilishi lozim. Bundan tashqari, ftorli tish pastasining himoya ta’siri muntazam qo‘llanilgandagina to‘liq namoyon bo‘lishi [5] gigiyena barqarorligining kimyoviy profilaktika samaradorligi uchun ham hal qiluvchi ekanligini ko‘rsatadi.

Uchinchi jihat yosh xususiyatlari bilan bog‘liq. Vaqtinchalik tishlar emalining yupqaligi va mineralizatsiya darajasining pastligi tufayli bolalarda karies jarayoni tez rivojlanadi [7], demak, kattalarda ahamiyatsiz bo‘lib ko‘rinadigan qisqa muddatli gigiyenik uzilishlar bolalarda klinik jihatdan sezilarli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun bolaning karies xavfini baholashda faqat «kuniga necha marta tish tozalaysan» degan savol bilan cheklanish yetarli emas, deb hisoblaymiz. Anamnez yig‘ishda oxirgi bir necha hafta davomidagi uzilishlar, dam olish kunlari va ta’tildagi gigiyena tartibi, gigiyenaga mas’ul shaxs va tozalash vaqtining doimiyligi haqidagi savollarni kiritish maqsadga muvofiq. Milliy sog‘liqni saqlash tizimining profilaktik yo‘nalishi qonunchilik darajasida mustahkamlanganligi [9] bunday yondashuvni birlamchi bo‘g‘indagi profilaktik suhbatlar tarkibiga kiritish uchun huquqiy asos yaratadi.

XULOSA

O‘tkazilgan adabiyotlar tahlili bolalarda og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenik xulq-atvorining barqarorligi tish kariesi xavfini belgilovchi mustaqil va muhim omil sifatida qaralishi lozimligini ko‘rsatdi. Kariesning dinamik tabiati, gigiyenik odatning kontekstga bog‘liqligi va vaqtinchalik

tishlarning yuqori sezuvchanligi gigiyenadagi uzilishlarni muntazam, lekin o‘rtacha sifatli gigiyenaga nisbatan xavfliroq holatga aylantiradi. Klinik amaliyotda karies xavfini baholashda tish tozalash chastotasi bilan bir qatorda uning vaqt bo‘yicha muntazamligi, kontekstdan mustaqilligi va bajarish sifatining doimiyligini hisobga olish, profilaktik ishlarni esa faqat bolaga emas, butun oilaga qaratish tavsiya etiladi. Gigiyenik xulq-atvor barqarorligini baholashning standartlashtirilgan mezonlarini ishlab chiqish istiqboldagi ilmiy izlanishlarning muhim yo‘nalishi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Peres M.A., Macpherson L.M.D., Weyant R.J. [et al.] Oral diseases: a global public health challenge // The Lancet. 2019. Vol. 394, № 10194. P. 249-260.
2. Yangi O‘zbekistonning 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz (murojaat sanasi: 10.10.2026).
3. Kumar S., Tadakamadla J., Johnson N.W. Effect of toothbrushing frequency on incidence and increment of dental caries: a systematic review and meta-analysis // Journal of Dental Research. 2016. Vol. 95, № 11. P. 1230-1236.
4. Aunger R. Tooth brushing as routine behaviour // International Dental Journal. 2007. Vol. 57, № 5 Suppl. P. 364-376.
5. Кузьмина Э.М., Янушевич О.О. Профилактическая стоматология: учебник. Москва: Практическая медицина, 2016. 544 с.
6. Pitts N.B., Zero D.T., Marsh P.D. [et al.] Dental caries // Nature Reviews Disease Primers. 2017. Vol. 3. Article 17030.
7. Леонтьев В.К., Кисельникова Л.П. Детская терапевтическая стоматология: национальное руководство. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 896 с.
8. Castilho A.R., Mialhe F.L., Barbosa T.S., Puppin-Rontani R.M. Influence of family environment on children's oral health: a systematic review // Jornal de Pediatria. 2013. Vol. 89, № 2. P. 116-123.
9. Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 1996-yil 29-avgustdagi 265-I-son Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz (murojaat sanasi: 10.10.2026).
10. Wood W., Neal D.T. A new look at habits and the habit-goal interface // Psychological Review. 2007. Vol. 114, № 4. P. 843-863.